

ЦІКО Христина, здобувач вищої освіти 2-го курсу юридичного факультету Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: ТИХОМИРОВ Денис, доцент кафедри теорії держави та права НАВС, доктор юридичних наук

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ПЛЮРАЛІЗМ ПІДХОДІВ ЩОДО РОЗУМІННЯ

Визначальна роль і значення для державотворення та правотворення в Україні конституційних цінностей і пріоритетів, принципів верховенства права, демократизму, конституційної законності, визнання людини найвищою соціальною цінністю як основних орієнтирів, що зумовлюють сутність та спрямованість розвитку сучасного суспільства, обумовили звернення до проблематики конституціоналізму. Конституцією України закріплено нормативно-правову основу конституціоналізму, проте, процес практичної реалізації свідчить про необхідність здійснення конституційної та політичної реформ.

Під конституціоналізацією варто розуміти закріплення системи суспільно-політичних відносин, які панують у державі і суспільстві, в основному законі країни – Конституції. Наявність конституції є показником конституційності держави тільки в тому випадку, коли положення, закріплені в конституції, реально втілені в державній організації і суспільних відносинах, неухильно виконуються органами влади і громадянами[1, с.820]

Світова спільнота має досить багатий досвід формування ідеології конституціоналізму. В Україні конституціоналізм є порівняно новим явищем, що характеризується науково-практичною невизначеністю його сучасного змісту, та, маючи певні історичні витоки, перебуває на стадії свого теоретичного формування та практичного втілення в сучасні конституційно- правові реалії

Конституціоналізм як конституційно-правова цінність покликаний запобігати концентрації влади в одних руках, тобто узурпації влади. Систему сучасного українського конституціоналізму спрямовано на обмеження публічної влади на користь громадянського суспільства, прав та інтересів людини і громадянина для визнання, забезпечення, захисту конституційно-правової свободи людини. У зв'язку з цим актуалізуються проблеми ефективності механізму «стримувань і противаг» у системі поділу державної влади, а також організації публічної влади на місцях, зокрема через удосконалення місцевого самоврядування як фактора, що стримує виконавчу владу на рівні місцевого

управління, та як дієвого інституту громадянського суспільства, формування якого є необхідною соціальною передумовою конституціоналізму [2, с.550].

Втім в Україні ще не створено необхідних соціально-правових передумов конституціоналізму, не існує відповідних концептів конституціоналізму, організації та механізму функціонування публічної влади (державної та публічно-самоврядної), не є ефективним механізм забезпечення та охорони конституційного правопорядку, прав та свобод людини і громадянина

Організаційні основи конституцій опосередковує конституціоналізм – це цілісна система, наявність якої забезпечує конституційний характер держави та водночас є гарантією демократії. Самого визнання в конституції (та інших актах) принципів такої системи, без одночасного запровадження необхідних інститутів та механізмів, недостатньо для її виникнення, що підтверджено і українським досвідом. Якщо відобразити в конституційному тексті загальновизнані засади конституціоналізму, проте не створити необхідних механізмів, з'являється свавільна влада, що є несумісним із самим поняттям конституціоналізму [3, с.93-94].

Конституціоналізм як феномен має складну філософсько-політико-соціально-правову природу та охоплює три основні складові: ідеологію, філософсько-правову доктрину та конституційний механізм владарювання (конституційну систему правління). У широкому значенні він є системою взаємовідносин між людиною, суспільством та державою, у яких реально забезпечені права та свободи людини і громадянина, суспільство є вільним, а державна влада реально обмежена конституційними засобами.

У вузькому значенні він зводиться до конституційної системи правління (механізму владарювання), що є системою суб'єктів, інститутів, форм, засобів та методів правління у державі, заснованих на ідеях свободи, верховенства права та демократії. Тоді як ідеологічні та доктринальні основи конституціоналізму мають універсальний характер, конституційна система правління є явищем національним. Кожній державі притаманний власний конституційний механізм владарювання, що охоплює своєрідний набір елементів, таких як жорсткий чи гнучкий розподіл влади, парламентаризм чи президенталізм, федералізм чи унітаризм, референдум як активна чи пасивна форма народовладдя і прийняття рішень тощо. Такий набір елементів не є випадковим, він має бути збалансованим та забезпечувати функціонування відповідної системи відповідно до вказаних засад, враховуючи національно-культурні та ментальні особливості кожного народу[4, с.72].

Конституціоналізм як доктринальне вчення є динамічним явищем, яке постійно вдосконалюється і збагачується новими теоретичними напрацюваннями і певними практичними здобутками

На думку М.В. Оніщука, головний родовий дефект української Конституції полягає в тому, що еліти постійно намагаються використати її як інструмент перерозподілу влади, легітимації власних інтересів Тому пострадянський конституціоналізм формується у постійній динаміці політичної боротьби.

Парадокс українського конституціоналізму полягає також у тому, що, з одного боку, Конституція визначає правила гри, довгострокову політичну кон'юнктуру, а з другого – саме політики, котрі конкурують за владу, приймають рішення, якою має бути Конституція. Звідси Конституція залишається продуктом, по суті, елітних домовленостей. Саме «політичні війни» еліт знижують якість політичних інститутів, що встановлюються Конституцією. Тому одним із головних фокусів конституційного процесу має бути конституційне творення сучасного парламентаризму та відповідального урядування. [5, с.3-4]

В Україні на сучасному етапі її розвитку ще не створено необхідних соціально-правових передумов конституціоналізму, не існує відповідних концепту конституціоналізму організації та механізму функціонування публічної влади (державної та публічно-самоврядної), не є ефективним механізм забезпечення та охорони конституційного правопорядку й конституційної законності.

Отже, найширше розкриває поняття конституціоналізм визначення, що це механізм державної влади, обмежений конституцією; політична система, що спирається на конституцію і конституційні методи управління. Проте, однією з головних перепон на шляху до утвердження конституціоналізму є невідповідність тексту нормативно-правових актів реаліям життя, слабка політична позиція громадян, які фактично не готові до утвердження нових принципів у державі, а також державна влада, яка перешкоджає конституціоналізму постійними змінами законів і Конституції на свою користь.

Список використаних джерел:

1. Сурмін Ю П , Бакуменко В Д , Михненко А М та ін Енциклопедичний словник з державного управління / за ред Ю В Ковбасюка, В П Трощинського, Ю П Сурміна Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
2. Крусян А Р Сучасний український конституціоналізм : монографія Київ : Юрінком Інтер, 2010. 560 с.
3. Барабаш Ю Г Український конституціоналізм як пріоритетний об'єкт наукових досліджень На- ука конституційного права України: сучасний стан на напрямки розвитку. Харків : Право, 2009. с. 93–94
4. Бориславська О М До питання про сутність конституціоналізму та передумови його формування в Україні 72 с. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/27944/1/019_070_074.pdf
5. Оніщук М В Український конституціоналізм: від кризи – до ладу Дзеркало тижня. Україна 2013. с. 3–4
6. Сучасний український конституціоналізм. Проблеми сучасної конституціоналістики [М.В. Афанасьєва, О.В. Батанов, А.А. Єзеров та ін.]; за ред. А.Р. Крусян. Одесе: Фенікс, 2015.
7. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2012\C 326\)\Official Journal of the European Union. 02.07.2022.